

ליל שבת פרשת חוקת תשע"א

טעה בברכה ותיקנו אותו ושוב תיקן תוך כדי דיבור של המתקנים

עובדא בחתונה שנכחו בה ת"ח מופלגים, ורב מפורסם התכבד בכרכות הראשונות, וטעה ובירך יוצר האדם במקום שהכל ברא לכבודו. ותיקנו אותו הנוכחים במקום, ואמר לו המסדר קידושין שיאמר תיכף את התיבות "שהכל ברא לכבודו" וכך עשה. ונמצא שתיקן את דיבורו לאחר כדי דיבור שלו, אבל תוכ"ד של המתקנים אותו. ויש לעיין אם עלתה הברכה כדין.

אחרים מוזקקין לנדרו שתהא מחאה שלהן סומכת נדרו לחזרתו.

לכאורה נחלקו הרמב"ם והראב"ד בנידון זה שלפנינו, שלדעת הרמב"ם חזרה מהני אף תוכ"ד של חברו ולראב"ד לא מהני. עיין בכסף משנה שביאר כך את דעת הרמב"ם וז"ל ואיני יודע למה כתב שאינו מחזור שהרי לא מפני דברי האחרים הוא מתיר אלא מפני שכיון שקבל דבריהם הוי כאילו דבריהם הם דבריו וכיון שדבריהם תוך כדי דיבור נדרו וחזרתו היא תוך כדי דיבור דבריהם הוי כאילו דברי חזרתו הם תוך כדי דיבור נדרו, ואפשר שקבל מהם תוך כדי דיבור דקאמר רבינו היינו תוך כדי דיבור נדרו, עכ"ד. ויש שנקטו בדעת הרמב"ם שלא מהני חזרה אחר כדי דיבור וכאן איירי שאמרו ב' תיבות בלבד "חזור כך" או "מותר לך" אבל אה"נ אם יאמרו ג' תיבות תו לא מהני חזרתו, עיין לחם משנה שם וז"ל אפשר דכוונת רבינו ז"ל לומר תוך כ"ד בערך הנדר שהוא דיבורו ותסתלק השגת הר"א ז"ל.

ובספר הליקוטם הובאו דברי רבי דוד ערמאה, שכתב וז"ל הרב לא פירש אם לדבריהם אם לשבועות, והראב"ד השיגו מה מועילו תוך כדי דיבור לדבריהם, והאמת דכיון שהם היו מוחזין וכו' מיד ואחר כך תוכ"ד לדבריהם חזר, נמצא שעדיין לא נגמר הענין מעולם. ועיין שו"ע יור"ד סי' ר"י ס"ג שנחלקו בדין זה המחבר והרמ"א, שדעת המחבר דמהני חזרה תוכ"ד של אחרים, וכדבריו בכסף משנה, ודעת הרמ"א שגם הרמב"ם לא אמר דין זה של חזרה תוכ"ד לדברי חברו, אלא לדברי עצמו. ועיין בהגר"א שהביא משבועות לב. דמהני חזרה תוכ"ד של חברו, [דאיתא התם כפרו שניהן כאחת - חייבין. הא אי אפשר לצמצם אמר רב חסדא הא מני ר' יוסי הגלילי היא, דאמר אפשר לצמצם. רבי יוחנן אמר אפילו תימא רבנן, כגון שכפרו

א. והנה בפשטות תיקון תוכ"ד הוא מזמן שהאומר גמר את דיבורו, שאנו משייכים את אמירתו השנייה לראשונה, [עיין במק"א מש"כ בביאור שיטות הראשונים בגדר עניין תוכ"ד] ולכאורה לפי זה היה צריך להיות שתיקון לאחר כדי דיבור שלו לא יצטרף עם האמירה של המתקנים.

ועיין שו"ת חת"ס אבן העזר סי' פ' אודות מי שקידש אשה, וכשאמר הרי את מקודשת אמר לו חברו אל תאמר "לי" וענה המקדש אני כן אומר "לי". ונמצא שאמירתו "הרי את מקודשת לי" היתה למקוטעין, ותיבה "לי" נאמרה רק אחרי כמה תיבות, ונתעוררה השאלה לפני חכמי המקום האם הקידושין חלו. ודן החת"ס האם בגוונא שחברו שואלו והוא משיבו הדין שונה ומצטרף גם אחרי כדי דיבור שלו. והביא משו"ע חו"מ סי' פ' סעיף א' בסמ"ע ס"ק ז' וש"ך שם ס"ק ז' שהביאו את דברי הרשב"א בתשובה ח"א סי' אלף ס' שדן במי שהודה בבית דין לחברו שהוא חייב לו, ואמר לו חברו אל תפרעני אלא בעדים והשיב לו הנתבע תוכ"ד יש לי בידך משכון. וכתב הרשב"א דלא מהני אמירתו לעניין חזור וטוען, כיון שנעשתה לאחר תוכ"ד שלו אך שהיא היתה תוכ"ד של חברו.

והוכיח החת"ס מדברי הרשב"א הנ"ל שחזרה ותיקון צריכים להיות תוכ"ד של עצמו ולא של חברו, ואפילו בגוונא שהדבר היה בצורה של מו"מ עם חברו ולא רק אמירה גרידא.

ב. ועיין רמב"ם פ"ב משבועות הי"ח וז"ל וכן אם אמרו לו אחרים חזור כך או מותר לך וכיוצא בדברים אלו וקבל מהן בתוך כדי דיבור ואמר הן או חזרתי בי וכיוצא בזה הרי זה מותר, ואם אחר כדי דיבור אינו יכול לחזור בו. השגת הראב"ד - וכן אם אמרו לו אחרים חזור כך וכו'. א"א דבר זה אינו מחזור שאין

שניהן בתוך כדי דיבור, ותוך כדי דיבור כדיבור דמי. א"ל רב אחא מדיפתי לרבינא מכדי תוך כדי דיבור כמה הוי, כדי שאילת תלמיד לרב, עד דאמרי שבועה שאין אנו יודעין לך עדות טובא הוי, א"ל כל אחד ואחד תוך דיבורו של חברו. ויש לחלק ששם כל אחד שייך לחברו משא"כ הכא].

ג. ויש לעיין מדברי הרשב"א הנ"ל, שלא מהני חזרה לאחר כדי דיבור של עצמו אך שחברו דיבר עמו. ולכאורה יש לחלק בין נידון הרשב"א שאמירתו נגמרה בזה שאמר אני חייב לך, וחברו אמר לו פרט אחר שלא נוגע לאמירתו, ושוב חזר ואמר תוכ"ד שיש לו בידו משכון, שלא מהני חזרתו. כיון שאמירתו שלו נגמרה ומה יושיענו שחברו דיבר עמו. משא"כ בניידון הרמב"ם בשבועה, עדיין עוסקים באמירתו שלו שהרי מחו בו ובעקבות המחאה חזר בו, בזה שפיר שייך לומר שעדיין לא נגמר העניין שעסק בו.

ד. ואם כן יש לעיין בדברי החת"ס שדימה את נידון הקידושין לדברי הרשב"א ויותר נראה שדמי לניידון הרמב"ם בשבועה, שהרי עוסקים היו בדיבורו שלו, ושפיר י"ל שבכה"ג עדיין דיבורו לא נגמר ויכול לתקן.

אמנם לעניין הלכה הבאנו שנחלקו השו"ע והרמ"א אם חזרה תוכ"ד של חברו מהני והכרעת רמ"א שלא מהני ודברי הרמב"ם הם בגוונא שהיה תוכ"ד שלו. [ועיין שו"ת אבקת רוכל סי' קצ"ט]. ודעת הש"ך שם ס"ק ז' כדעת רמ"א. וא"כ לגבי קידושין גם צריך לחוש לדעת רמ"א שלא מצטרפת אמירתו לאמירת חברו, ודינו של החת"ס עולה יפה, ולא מטעמיה.

אלא שבגוף הכרעת הרמ"א יש לעיין דיתכן שההבנה ברמב"ם היא כדעת הרד"ע שכל שאחרים מדברים עמו אודות דיבורו הראשון אזי עדיין לא נסתים דיבורו, והרי זה כאילו הוא המשיך את דיבורו שלו. וסברא זו שונה מהבנת הכסף משנה שכיון שקיבל את דבריהם הרי דיבורם כדיבורו, דשפיר י"ל שאף בגוונא שלא קיבל את דבריהם מ"מ כיון שהיה עסוק לשמוע את דבריהם תו לא חשיב שנגמר דיבורו.

ה. ועיין תוס' כתובות דף לג. ד"ה ונתרי בהו ששאלו על ההו"א בגמ' של התראה לעדים זוממין,

והרי צריך להתרות בהם תוכ"ד, וז"ל וניתרי בהו בתוך כדי דיבור - ואם תאמר היכי מצי תו הדרי בהו והא בהתראה איכא טפי מכדי דיבור שהוא כדי שאילת שלום ויש לומר דכל זמן שעסוקים באותו דבר חשיב הכל תוך כדי דיבור כדאמרינן במכות [דף ו] דאפי' מעידין מאה כל אחד תוך כדי דיבור של חברו חשובין כולן תוך כדי דיבור של ראשון ואם נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה.

והנה דברי תוס' צ"ע שדימו עדות תוכ"ד של חברו שעניינה צירוף אחד לחברו ובזה שפיר י"ל שמצטרף גם לתוכ"ד של חברו שכולם עדות אחת, לבין הא שצריך העד לחזור בו מעדותו. ואפשר שרק בתורת משל הביאו מהצטרפות עדים, אבל אה"נ הכא הסברא היא אחרת והיינו שתוכ"ד של המזימין מהני דכיון שהם עסוקים בלתקן את עדותו שפיר י"ל שלא גמר עדיין את דבריו. עוד י"ל בדברי התוס' שהתוס' סברו כלשונם "שכל שעסוקין באותו דבר חשיב הכל תוכ"ד", והיינו שההגדרה היא יותר כללית של עסוקין באותו עניין, אף שאינו מתקן את דיבורו של הראשון.

וא"כ יש לנו מקור נוסף להא שמהני חזרה תוכ"ד של חברו בגוונא שחברו מדבר עמו על אותו עניין.

ועיין שו"ת הרשב"א ח"ב סי' קל"ו, שכתב בטעם הא שמהני חזרה תוכ"ד בהתראה, דהתראה צורך העדות היא, הלכך אנו רואים את ההתראה והעדות כדבר אחד, ועיין בהפלאה ובחידושי רעק"א בכתובות שם שביארו שכיון שבלי ההתראה הוי עדות שאי אתה יכול להזימה, ולכן ההתראה היא צורך העדות. ולפי דברי הרשב"א אין להביא ראיה מניידון התראה לשאר עניינים.

ו. ואם באנו לדון לעניין תיקון ברכה, נראה שהדבר תלוי בהבנת דברי הרמב"ם הנ"ל שלפי הד"מ לא מהני תיקון תוכ"ד של אחרים, ולפי הבנת הב"י יתכן שכיון שקיבל את דבריהם הרי זה כמו בשבועה שמהני, ולפי מש"כ בשם הרד"ע נראה שבברכה יהיה אפשר לתקן כיון שבאים לתקנו לתועלתו והוא עדיין עסוק בעניין. ויש לעיין שמא אף לדעת הראב"ד מהני תיקונם כיון שהם שייכים כולם בברכה שצריך לאומרה בפני רבים כברכת השבח, וממילא יש לדון דגם השומעים הם חלק מהברכה והם זקוקין לתיקון ויועיל התיקון תוך כדי דיבור שלהם וצ"ע.

ולדעת התוס' בכתובות לא גרע מעסוקין באותו עניין שתועיל חזרת המברך.